

bronnenstudie verzandt in een wetenschappelijke involutie'? Dit stuk zou beter worden door enige bronnenstudie.

De twee volgende bijdragen gaan over Japan, één van Herman Moeshart over de Nederlandse invloed op de vorming van de Meiji-staat in Japan; in het andere artikel behandelt Janny de Jong het ontstaan van de moderne Japanse staat daarna, in de tweede helft van de negentiende eeuw. Moeshart bestrijdt de gedachte dat Nederland veel invloed zou hebben gehad op de omwenteling die in 1867 leidde tot het herstel van het keizerlijk gezag. Janny de Jong bespreekt het interessante thema van de verwerking van de westerse invloed bij de opbouw van de moderne Japanse staat. De behoefte aan nieuwe kennis was groot, verschillende missies werden naar het westen gestuurd om onder meer de politieke stelsels te bestuderen. Deze reizen waren zeer belangrijk voor het bepalen van de Japanse constitutie. Men wist een tussenweg te vinden tussen een kritiekloze overname van het westen en het handhaven van wat men zag als essentiële Japanse waarden, zoals het goddelijk keizerschap. De hervormingen en de overname waren geen doel op zich, maar middelen om Japan sterk te maken en gelijk aan het westen.

De twee laatste bijdragen zijn gewijd aan de bijdrage van het westen aan de staatsvorming van respectievelijk Swaziland, een artikel door Jarich Oosten en de betekenis van de dekolonisatie op langere termijn, een artikel van J. C. den Hollander en G. H. A. Prince. Oosten laat zien dat Swaziland het gevolg was van een geslaagde actie van de vorstelijke familie om Boeren, Britten en Zoeloes tegen elkaar uit te spelen.

Hollander en Prince weten in een aantrekkelijk betoog aannemelijk te maken dat dekolonisatie niet gezien moet worden als een evenement, maar als een lange-termijn proces. Zij sluiten aan bij de opvattingen van Robinson en Gallagher dat het kolonialisme zijn specifieke vorm heeft gekregen door de collaboratie van lokale elites, met het imperialisme als de fase waarin de grondslag werd gelegd van de nieuwe toekomstige staten. Inherent aan de kolonisatie was de dekolonisatie.

J. van Goor

D. C. Grit, *Driewerf zalig Noorden. Over literaire betrekkingen tussen de Nederlanden en Scandinavië* (Dissertatie Maastricht 1994; Maastricht: Universitaire Pers Maastricht, 1994, 299 blz., ISBN 90 5278 131 1).

Dit boek is eerder als proefschrift verschenen. Het vormt de eerste dissertatie binnen de jonge Faculteit der cultuurwetenschappen van de Rijksuniversiteit Limburg. Het is een samenbundeling van een zevental artikelen die in de periode 1980-1992 verschenen in *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, *De Nieuwe Taalgids*, *Spiegel der Letteren* en de bundel *Literatuur van elders*. Deze artikelen zijn vooreen deel bijgewerkt en na het toevoegen van een inleiding én een besluit van slechts één pagina tot dissertatie gebombardeerd.

Onder de zinsnede van Bilderdijk belooft de auteur uit te weiden over een aantal onderbelichte aspecten van de literaire betrekkingen tussen de Nederlanden en Scandinavië. Dat lijkt wel een erg zwakke argumentatie om een willekeurig aantal artikelen tot één geheel samen te voegen, vooral als de auteur in het korte besluit schrijft dat deze betrekkingen sowieso niet meer dan marginaal zijn. Het is teleurstellend dat er over zo'n onderwerp niet gewoon een proefschrift is geschreven in de vorm van een boek met een aantal hoofdstukken. De losse artikelen geven zo wel een zeer gefragmenteerd beeld van een onderzoeksterrein dat toch al zeer smal is.

De inleiding begint echter veelbelovend met een overzicht van de verschillende stromingen in

methodologie binnen de cultuurwetenschappen: comparatisme, receptie-onderzoek en vertaalwetenschap. Het lijkt of de auteur heel consciëntieus een plaatsbepaling voor zijn proefschrift wil aangeven. Hij kiest echter voor een zwaktebod: een pragmatische aanpak. De hierop volgende artikelen zijn dan ook niet vanuit één oogpunt geconstrueerd, maar vallen onder de verschillende stromingen uiteen.

De auteur is daarbij vooral in receptie-onderzoek geïnteresseerd. De eerste vier artikelen gaan over de relatie van verscheidene Nederlandse en Vlaamse auteurs — Vondel, Bilderdijk, Frederik van Eeden en Stijn Streuvels — met Scandinavië. Waarom juist deze vier auteurs zijn gekozen, is niet helemaal duidelijk. Er had ook voor Cats of Potgieter gekozen kunnen worden, hoewel er over de laatste al een proefschrift over zijn relatie met Scandinavië geschreven is. Of waarom niet over Willy Corsari, de meest gelezen Nederlandse auteur in onder andere Denemarken. Vreemd is het ook dat Scandinavische auteurs in het geheel ontbreken. De onderwerpen voor deze artikelen lijken zo wel zeer willekeurig gekozen te zijn.

Dit blijkt eens te meer in het volgende artikel over de receptie van 'de' Deense literatuur in Nederlandse vertaling, 1731 -1990. Het gaat nu, net als in de laatste twee artikelen, niet meer *over* de literaire relatie tussen Nederland en Scandinavië, maar die tussen Nederland en Denemarken. Dit terwijl de auteur zelf verzucht dat men in Nederland geen onderscheid kan maken tussen Deense en Scandinavische literatuur. Wie weet immers volgens hem dat de sprookjesverteller Andersen een Deen is? Qua beeldvorming was het logischer geweest hier over de Scandinavische literatuur als geheel te praten in relatie tot Nederland. Men was dan waarschijnlijk tot een aantal zeer heldere conclusies gekomen. De auteur schrijft hier duidelijk uit eigen liefhebberij. De literatuurlijst met een overzicht van alle Nederlandse vertalingen van Deense literaire werken die aan dit boek is toegevoegd, blijft daarnaast natuurlijk een zeer bewonderenswaardige onderneming.

Dit laatste kan ook gezegd worden van het zesde artikel, dat geschreven is aan de hand van de methoden van de vertaalwetenschap. De vertalingen van het sprookje 'Reisekammeraten' van Andersen in het Nederlands in de periode 1848-1992 worden grondig geanalyseerd. Alle soorten fouten die men bij vertalingen kan maken, passeren daarbij de revue. Het is dan ook irritant te zien dat bij dit artikel als appendix een soort van reclamepraatje is toegevoegd voor de laatste vertaling van Annelies van Hees, docent Deens aan de Universiteit van Amsterdam.

In het laatste artikel over de Nederlandse literatuur in Deense ogen doet de auteur een poging tot comparatisme. Hij bekijkt de intrinsieke en vooral ook de extrinsieke factoren die de slechte ontvangst van de Nederlandse literatuur in het buitenland kunnen verklaren. Net als over de schrijver Andersen schijnt er in het algemeen — ook in relatie tot andere landen — weinig over dit onderwerp geschreven te zijn. Het is vaak een samenloop van omstandigheden die de beeldvorming van een bepaalde literatuur bepalen: het beleid van de uitgevers of de overheid, het niveau van de vertaling, de ontvangst door de kritiek, de bekendheid met de literatuur, etc. De laatste jaren schijnt het volgens de auteur met de Deense beeldvorming over de Nederlandse literatuur beter te gaan.

Ondanks dit zevental goed geschreven artikelen blijft er toch een gevoel van teleurstelling achter. Het is de vraag of deze bundel artikelen wel het predikaat proefschrift verdient. Het blijft intussen wachten op een echte dissertatie: een publikatie over de literaire betrekkingen tussen de Nederlanden en Scandinavië.

M. Lenders, *Strijders voor het lam. Leven en werk van Herrnhutter-broeders en -zusters in Suriname, 1735-1900* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1994; Amsterdam: [Universiteit van Amsterdam], 1994, 403 blz.; handelsuitgave: Leiden: KITLV uitgeverij, 1996, xii + 451 blz., ISBN 90 6718 095 5).

Er is in de loop der tijd veel geschreven over missie en zending in Suriname, maar een systematische studie ontbrak tot nu toe. In deze lacune is thans voorzien door het proefschrift van Maria Lenders, waarin de geschiedenis van de Hermhutter zending in Suriname zorgvuldig wordt geanalyseerd. In het eerste hoofdstuk geeft de auteur een nuttig overzicht van de geschiedenis van de 'Moravische Broeders' ende organisatie van dit kerkgenootschap. Het hart van deze dissertatie bestaat uit drie hoofdstukken, waarin de zendingsactiviteiten in Suriname worden beschreven, ingedeeld in de tijdvakken 1735-1825, 1825-1863 en 1863-1870. Elk van deze hoofdstukken kent eenzelfde stramien. Eerst komen de interne organisatie en de ontwikkelingen binnen de Hermhutter gemeenschap aan de orde, daarna de relaties tussen de Hermhutters en de Europese gemeenschap in de kolonie, terwijl het laatste deel steeds is gewijd aan de 'doelgroep' van de Hermhutter zending, de slaven, de Indianen en de Marrons.

De auteur heeft overigens een dubbele last op haar schouders genomen door niet alleen de geschiedenis van de Hermhutter zending in Suriname te beschrijven, maar ook de geschiedenis van de betrekkingen tussen de geslachten in de kolonie. Daarbij gaat het niet alleen om de zendelingen, maar om alle etnische groepen. Ze wil daarbij het onderdrukkingsmechanisme ontmaskeren, dat de verhoudingen tussen de seksen zou bepalen, overigens met uitzondering van die der Indianen en Marrons.

Deze dubbele focus bewijst voor de beschrijving van de Hermhutters zijn nut, omdat de verhouding tussen mannen en vrouwen bij die groep een aantal opvallende kenmerken vertoonde. In de eerste decennia na de stichting van dit kerkgenootschap konden vrouwen belangrijke posities bereiken zowel in Europa als overzee. Het huwelijk werd voor de Hermhutter zending niet als een privé zaak gezien, maar louter als hulpmiddel voor het bereiken van betere resultaten bij de zending. Om die reden dienden soms alleenstaande broeders en zusters met elkaar te trouwen, waarbij het lot besliste wie met wie in het huwelijk zou treden. Op den duur verdween echter het egalitaire element in de sekseverhoudingen; de vrouwen kregen minder moeilijke en meer ondergeschikte functies dan voorheen toebedeeld. Daar stond tegenover, dat ze meestal hun kinderen langer zelf mochten opvoeden en dat het toewijzen van een huwelijkspartner werd afgeschaft.

De dubbele focus van het boek mag dan voor de beschrijving van de Hermhutters een dimensie toevoegen, dat is niet het geval als de auteur probeert de sociale veranderingen binnen de verschillende bevolkingsgroepen in Suriname samen te vatten en daarbij het 'gender perspectief' als leidraad te nemen. Zo blijft de beschrijving van de blanke bevolkingsgroep steken in een aantal stereotype oppervlakkigheden. De — sterk wisselende — omvang van de blanke groep wordt niet geanalyseerd en precieze getallen over de verhouding gehuwden en ongehuwden ontbreken. Daarentegen weet de auteur met grote stelligheid te beweren dat de blanke vrouw meer dan in West-Europa werd onderdrukt door de gecombineerde gevolgen van het slavemijstelsel en het kolonialisme. Met geen woord wijst zij op de talloze voordelen, die Europese vrouwen overzee genoten: ze dienden nauwelijks zware lichamelijke arbeid te verrichten zoals het overgrote deel van haar seksegenoten thuis en bovendien hadden Europese vrouwen overzee meer persoonlijke en sociale vrijheden dan thuis omdat ze 'at a premium' waren en omdat de koloniale standenmaatschappij veel flexibeler was dan de Europese.

Net als de positie van de blanke vrouwen is volgens Lenders die van de slavenvrouwen één